

Osjećaji

bludnost

neumjerenost u jelu i
piću

škrtost

Sedam smrtnih

lijenost

grijeha

srdžba

zavist

oholost

Osjećaji u tradiciji

- ♦ U tradiciji filozofskog načina življenja sučeljavanje s emocijama je oduvijek bilo vrlo važna točka.
- ♦ Sloboda se bitno shvaćala kao:
 - ♦ sloboda od emocija
 - ♦ nedodirnutost osjećajima
 - ♦ gospodstvo nad emotivnim životom.
- ♦ Nama je teško razumjeti koliko se važnost davala:
 - ♦ borbi s emocijama
 - ♦ nadvladavanju emocija

Mane i emocije

- ♦ Sve teže shvaćamo mane: lijenost, požuda, srdžba, užitak, zavist, oholost, ljubomora, zloradost.
- ♦ Srodnost mana i emocija: čovjek potpada i pod jedne i pod druge
- ♦ čine nas neslobodnim

- ♦ Nedostaje nam iskustvo osjećaja podvrgnutosti sili, manama,
- ♦ Nalik opsjednutosti demonima.
- ♦ U svojoj prosječnosti ne poznajemo prejake nagoni i požude, nego tek želje koje, ako ih ne možemo ispuniti, zamijenimo surogatima
- ♦ Čovjek je biće kompenzacije
- ♦ Poznajemo emocije koje se lako podignu i lako izgube: ljutnja, zaljubljenost, žalost...

Ljubomora

- ♦ Čini se da je jedino ljubomora ostala u svojoj snazi za modernog čovjeka.
- ♦ Ljubomora daje naslutiti što znači boriti se sa strašću.
- ♦ Ljubomora obuzima čovjeka, iznutra organizira odnose i boja cijeli vanjski svijet.
- ♦ Svaka riječ, svaka informacija, svaka činjenica samo još potvrđuje sumnju i pojačava ljubomoru. Osjećaj ljubomore raste i nadržasta samog sebe.
- ♦ «Užitak hoće više užitka» - govorio je Nietzsche.

- ♦ Ljubomora više raste što je se više zadovoljava.
- ♦ Neprestano traži novu hranu.
- ♦ Pogođeni ljubomorom osjeća se ponižavajuća
- ♦ Za kulturu je ponižavajuće da je od svih velikih strasti: ljubavi, volje za istinom, traženja Boga, ostala samo ljubomora kao najjača strast.
- ♦ Stoji li to u svezi s našim zapadnim načinom življenja kojim ovladava posjed?

Ovisnost

- ✦ Borbu starih filozofa s emocijama naliči stanju ovisnika.
- ✦ O ovisnostima imamo i vlastita iskustva, ali i ona iz naše blizine.
- ✦ Ovisnost o drogi, alkoholu, duhanu - različiti načini iskrivljenog odnosa sa svojim tijelom.
- ✦ Češanje - klasični primjer ugone koja hoće više ugone
- ✦ potreba raste njezinim zadovoljenjem.

- ♦ Duhan - tipično minimalno iskustvo ovisnosti.
- ♦ Ne osjeća se ovisnost sve do trenutka kada se pokušavamo ostaviti.
- ♦ Prisilne predodžbe: nameću sve više što ih se prije želimo osloboditi.
- ♦ Za nas je ovisnost bolest.
- ♦ Upućena je na medicinsko-terapeutsko područje.
- ♦ Za staru filozofiju ophođenje s emocijama je sučeljavanje sa samim sobom.
- ♦ Borba protiv ovisnosti je često borba koju vode drugi izvan mene.
- ♦ To se već događa i s pušenjem. Oni koji su se borili protiv ovisnosti o duhanu imaju neku predodžbu što to znači.

Apatija, ataraksija, autonomija

- ♦ U *Protagori* Sokrat pita sofistu Protagoru: da li je znanje nešto što vlada, *hegemonikon*?
- ♦ U nutrini čovjeka postoji instanca koja čovjeku omogućuje gospodstvo nad požudama koje dolaze iz tijela, nad emocijama i nada onim što bi društvo htjelo nametnuti.
- ♦ Nutarnja instanca: duša, znanje, savjest
- ♦ Sokratovo pitanje znači: držiš li da čovjek gospodari nad samim sobom?

Hedonai

- ♦ Postoji li podložnost užicima?
- ♦ Užici, *hedonai*: sile kojima se čovjek izlaže a koje mu ne dopuštaju da gospodari samim sobom.
- ♦ Protagora zastupa svakodnevno iskustvo i zdravi razum prema kojima mi uglavnom znamo što je ispravno i što nam je činiti, ali da istodobno iz straha ili požude, afekta ili tuposti, žalosti ili nečeg sličnog činimo suprotno.
- ♦ Sokrat, nasuprot, zastupa samosvijest filozofa: podložnost užicima ne postoji, jer onom tko podliježe užicima nedostaje znanje.
- ♦ Znanje vlada.

Vježbe

- ♦ Intelektualna arogancija kod Sokrata
- ♦ Aristotel tražio da filozof utemelji svoje znanje, da se vježba u zajedništvo znanja i djelovanja i da čvrstoća prema zahtjevima iz tijela ili društva nije odmah tu kada je zatrebamo, nego da je riječ o navici, o etosu kojeg treba vježbati.
- ♦ Iz tog je izrastao filozofski program vježbanja *atarksije*, nepoljuljanosti duše, program apatije, nedodirljivosti i neosjetljivosti duše prema podražajima.

Duhovne vježbe

- ♦ Sokratova svijest nije dovoljna. Treba je nadopuniti iskustvom, vježbom, čvrstim i nepoljuljanim držanjem.
- ♦ Vježbe su bile dijelom *duhovne vježbe*.
- ♦ Uvijek novo sjećanju temeljnih životnih maksima
- ♦ Filozof treba neprestano pred očima imati ništavnost svijeta, nesreću i nezadovoljstvo koje izrasta iz užitaka i požuda.
- ♦ Ove su vježbe mogle biti i konkretne.
- ♦ Radilo se o strategiji imunizacije.

Eudaimonia

- ♦ Platon u *Zakonima* spominje da je dobro iskusiti pijanstvo kako bi se postalo čvrstim pred njegovom opasnošću.
- ♦ Epikurejci i stoici savjetuju umjerenu uporabu užitaka.
- ♦ Mudrost nalaže da se prema prirodnim zahtjevima odnosimo bez nasilja i da požude zadovoljimo u mjeri u kojoj im nećemo dopustiti da postanu odveć moćne.
- ♦ No, ovo umjereno zadovoljenje požuda u konačnici služi oslobađanju od njih.
- ♦ Konačno, ono čemu se teži jest nepoljuljanost, nedodirljivost duše, mir duše. Ovi se ciljevi ponekad opisuju i kao istinski cilj, ispunjenje, *eudaimonia*.

Autonomija

- ♦ Kant je bio pod jakim utjecajem stoicizma i pijetizma.
- ♦ Kant razumije neovisnost o afektima i djelovanje iz znanja ne više kao vlastitost filozofa, nego kao temeljno obilježje moralnosti preko koje čovjek tek postaje čovjekom, razumskim bićem.
- ♦ Ukoliko ljudsko djelovanje želimo obilježiti moralnošću, onda se ono ne smije događati iz sklonosti (Kantov izričaj za sve ono što čovjeka određuje izvana), nego iz dužnosti.
- ♦ Djelovanje ne smije biti **heteronomno**, dakle dolaziti iz požuda ili zahtjeva.
- ♦ Ono mora biti **autonomno**, to jest određeno subjektom koji djeluje.

Kategorički imperativ

- ♦ Čovjek je slobodan ukoliko može zauzeti odmak prema motivima vlastitog djelovanja kao i prema subjektivnim maksimama i poticajima, to jest ukoliko može prosuđivati.
- ♦ Može propitivati da li je njegovo djelovanje takvo da bi ga se moglo **univerzalizirati** (učiniti općim pravilom).
- ♦ To je smisao kategoričkoga imperativa: «Djeluj samo prema onoj maksimi preko koje istovremeno možeš htjeti da ona postane opći zakon.»
- ♦ Poticaj za djelovanje i subjektivne maksime mogu potjecati iz nečistih izvora. Odlučujuće je da djelovanje ne proizlazi iz njih, nego iz suda općenitosti. To Kant naziva čistom voljom.

Djelovati iz znanja

- ♦ I ovdje susrećemo istu matricu kao i kod Sokrata:
- ♦ djelovanje iz znanja, neovisnost o emocionalnom području.
- ♦ No, ovdje više nije riječ samo o filozofima, nego o moralnosti uopće, o dobroti kao takvoj, o volji.

Emotivno siromaštvo i tehnička civilizacija

- ♦ I Kant pretpostavlja listu mana kao i to da s njima nije lako izići na kraj. Zašto se uopće boriti protiv mana?
- ♦ Osim znanja valja iznaći još dodatni poticaj kako bi se izišlo na kraj s afektima.
- ♦ Kant ga pronalazi u užitku kojega čovjek osjeća kada pobijedi mane, u užitku samosvladavanja.

Discipliniranje

- ♦ Čini se kako nakon Kanta sve više počinje nedostajati veliki protivnik, emocionalnost u svakodnevnom življenju.
- ♦ U etikama se sve manje nalazi mjesta za emocionalnost.
- ♦ Tehnička je civilizacija, čini se, sa sobom donijela pomak u odnosu na emocionalnost.
- ♦ Proces civilizacije je prema Norbertu Eliasu proces *nutarnjeg discipliniranja*. Govori se o afektivnom potisnuću, o domesticiranju.

Imaginarno

- ♦ No, tehnička je civilizacija donijela promjenu koja se ne može dovoljno razumjeti samo potiskivanjem ili domesticiranjem.
- ♦ Prije će biti riječi o pomaku kojeg je tek tehnika otvorila, o otvaranju imaginarnog prostora unutar kojega se sve više odigrava afektivni život.
- ♦ Umjesto u realnom životu i odnosima, on se premješta u virtualni. Sve se manje plače na groblju, sve više na filmovima.
- ♦ Imaginarni život ispunja snove, u smislu da ono što realni život ne ispunja na određeni način kao nadomjestak, surogat, ispunja imaginarni svijet.
- ♦ Imaginarni svijet skida teret i sa realnog svijeta i sa snova.

Premještanje emocija

- ♦ Život postaje sve siromašniji emocijama, jer se emocije sve više žive na drugom mjestu te se u svakodnevnom životu sve lakše izlažemo i odgovaramo zahtjevima za odnosima slobodnim od emocija.
- ♦ Ono što nas pogađa sve više se rješava bez emocija, usredotočenošću na stvari, ne na emotivnu pogodnost.

Osiromašenje osjećaja

- ♦ U naše vrijeme primjećujemo osiromašenje emocionalnosti.
- ♦ Razlog leži u tehnički uvjetovanom življenju, medijski posredovanom području življenja emocija, a i u gubitku transcencije.
- ♦ Mislimo na gubitak misli o besmrtnosti duše, na gubitak opstojnosti vječnih ideja, na gubitak povjerenja u um svijeta, na sekularizirani gubitak smisla za onostrano.
- ♦ Današnjim su filozofima sve manje prisutne transcendentalne pretpostavke.

Prevlast ovostranosti

- ♦ Sve se više i češće govori o trudu oko razgradnje metafizike ili o postmetafizici.
- ♦ Sve je jasnije kako je religiozni put usmjeren na Transcendenciju sasvim drukčiji od filozofskog puta.
- ♦ Filozofski se način življenja ovostranio.
- ♦ To je i stanje kako ga vidi Ivan Pavao II. u svojoj enciklici *Fides et Ratio* gdje poziva filozofiju na suradnju polazeći upravo od činjenice obostranog osiromašenja kao rezultata odvojenih putova.

Samoshvaćanje

- ♦ Freud je govorio kako je za normalan život potrebno moći:
- ♦ **ljubiti**
- ♦ **raditi i**
- ♦ **preuzimati frustracije.**
- ♦ Ovo se odnosi i na filozofski način življenja. Naše stanje je utoliko drukčije od onog kod Grka ukoliko se mi prije definiramo radom, negoli podnošenjem osjećaja, tjelesnih požuda.
- ♦ No, zahtjev za neovisnošću i mirom duše koji se od grčkog filozofskog načina življenja proširio i postao zahtjev čovjeku uopće često niječe i potiskuje sve što ne ovisi o moći subjekta.

Djelomično gospodstvo

- ♦ No, postoje i naznake drukčijeg odnosa.
- ♦ Heidegger je govorio: «Es denkt in mir.» «Misli u meni.»
- ♦ To je na neki način priznanje ovisnosti u srcu onog što mi je najvlastitije, ovisnosti o nečem čemu nisam gospodar.
- ♦ Kleist je govorio o činjenici kako mi svoje misli dovršavamo u trenutku kada ih izričemo.
- ♦ Vježbati se u ovisnosti da mi u mišljenju nešto mora pasti na um znači vježbati se u povjerenju u nešto što nije pod mojom kontrolom.

Umjetnost

- ♦ No, ukoliko mi ništa ne pada na um ništa ne mogu ni misliti. Odnos naliči promijenjenom odnosu u umjetnosti.
- ♦ Dok je klasična umjetnost radila na način da je umjetničko djelo bilo realizacija ideja moderna umjetnost je sve češće eksperimentiranje u kojem se mnogo toga prepušta slučaju koji dolazi iz materijala.
- ♦ Moderna je umjetnost sve manje rezultata produkcije nekog umjetničkog ja, a sve više rezultat odnosa umjetničkog ja i onog s čim se izriče.

Kontingencija

- ♦ Filozofski način življenja znači trud oko ophođenja s vlastitom kontingencijom.
- ♦ Prepuštanje kontingenciji znači priznanje slučajnog i priznanje uloge koju u biografiji igra konkretni čovjek koji ulazi u moj život.
- ♦ Umjesto Kantove maksime da se u svom vlastitom životu predstavlja cijelo čovječanstvo naše vrijeme oblikuje stav otvaranja drugom kao drukčijem koji nas dopunjuje i koji nam je u stanju reći ono što nam ne bi palo na um bez njega.
- ♦ Tek tako se ozbiljno uzima dijalog.

Emocionalna kompetencija

- ♦ U odnosu na emocionalnost valja nam najprije zapaziti kako je naše vrijeme sve manje u stanju izreći i iskazati osjećaje koji se pojavljuju: žalost, bijes, zaljubljenost, zahvaćenost ljepotom prirode ili umjetničkih djela, zahvaćenost patnjom drugih.
- ♦ Pomislimo li na našu nesposobnost doživljavanja prirode ili doživljavanja umjetničkih djela, opažamo najprije kako kada se nađemo u prirodi ili pred umjetničkim djelom najprije ne osjećamo ništa. Sve što nam ostaje jest fotografirati.
- ♦ Ovdje se naslućuje kako je možda jedna od najvažniji stvari koje nam valja vježbati: otvaranje iznutra.

Hladnoća odnosa

- ♦ No, ovo nutarnje otvaranje je još važnije kada je u pitanju patnja drugih, pogođenost nepravdom i poniženjem drugih.
- ♦ Naše vrijeme je obilježeno hladnoćom odnosa.
- ♦ Sve manje suosjećamo s drugima koji pate, koji su nezaposleni, koji su izloženi nepravdama.
- ♦ Mi smo na našim prostorima doživjeli i još jedno stanje koje nam valja zabilježiti.
- ♦ Prolazeći kroz rat imali smo silnu potrebu za razumijevanjem drugih, za njihovom sućuti, za potrebom da nas se razumije, da se vrednuje naša patnja i da nam se da pravo ako nevinim žrtvama.

Sućut

- ♦ Moglo bi se očekivati da je to bila lekcija za naš stav prema drugim, sličnim nepravdama. No, to očito nije slučaj.
- ♦ Kada se na drugim stranama svijeta događaju slična nasilja i slične nepravde, mi još uvijek mislimo prije na svoje.
- ♦ Sućut koju smo tražili kada nam je bila potrebna nismo u stanju pokazati drugima.

Mediji i emocije

- ♦ Veliki dio naše potrebe za sućuti je prenošen medijski, ovisi o tehničkoj civilizaciji.

Gubitak jezika

- ♦ Ne nedostaju nam emocije. Nedostaje nam način njihova izricanja. Kada je, primjerice, riječ o žalosti zbog smrti nekog tko nam je blizu, onda sve više nestaje načina izricanja žalosti.
- ♦ Popratna pojava takvog neznanja i nemogućnosti jest da umjesto rada na žalovanju za izgubljenom osobom upadamo u depresivno stanje.

Zalaz emocija

- ♦ Kada je riječ o bijesu, onda je bijes neprimjeren našim društvenim odnosima.
- ♦ Svoje neslaganje sa stvarima ili s ljudima valja izreći sadržajno i argumentirano, a ne bijesom.
- ♦ Nametnuta disciplina bijesa tako, s jedne strane, drži bijes pod kontrolom, ali, s druge strane, pogoduje da on eksplodira na krivom mjestu i na neartikuliran i iracionalan način.
- ♦ Gubitak načina izricanja osjećaja nosi sa sobom i opasnost gubitka samih osjećaja

Ponovno otkriće osjećaja

- ♦ Živjeti svoje osjećaje znači živjeti ih s drugima.
- ♦ Drugi, naravno, trebaju stvarati otvorenosti u kojima je uopće moguće oblikovati svoje osjećaje.
- ♦ Pojedinaac ovdje ne može mnogo.
- ♦ Posvemašnja izloženost tuđim patnjama značila bi i nemogućnost života.
- ♦ Mudrosti izlaganja: biti otvoren, a da istodobno sam ne upadnem u istu patnju koja blokira život.

Rad na emocijama

- ✦ Ophoditi s vlastitim emocijama ne znači iživiti svoje osjećaje ili živjeti po osjećajima. To nadasve znači truditi se oko iznalaženja oblika izricanja osjećaja.
- ✦ Klasična se filozofija trudila sačuvati mir duše protiv osjećaja. Tim se putem dogodilo da je volja za vladavinom nad osjećajima učinila da uđemo u sve veće osjećajno siromaštvo.
- ✦ Na redu je trud oko iznalaženja načina izricanja osjećaja.

